

В. М. Торяник

ORCID ID 0000-0003-0590-1345

М. П. Москаленко

ORCID ID 0000-0002-0580-9314

А. П. Вакал

ORCID ID 0000-0002-1386-7944

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА БОРИСА МИКОЛАЙОВИЧА ПОЛЬСЬКОГО

У статті проаналізовано науково-педагогічну спадщину Бориса Миколайовича Польського (1928-2020 рр.) – кандидата біологічних наук, доцента кафедри ботаніки природничо-географічного факультету Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка, присвячену питанням теорії, методології та практики викладання у закладах вищої освіти педагогічного профілю географії ґрунтів, ґрунтознавства, основ сільського господарства, охорони природи, у закладах середньої освіти – біології та географії. Констатовано, що Б. М. Польський є автором більше 150 науково-методичних робіт (освітніх програм, підручників, практикумів, книг, методичних рекомендацій, статей у наукових збірниках та періодичних виданнях, географічних карт, наукових фотографій), що й наразі залишаються актуальними в організації біологічної та географічної вищої та середньої освіти в Україні. Детальному розгляду підлягали наступні праці науковця-педагога: «Методика почвенных исследований в средней школе» (1960), «Практические и межсессионные задания по географии почв с основами почвоведения» (1972), «Рассказы о почве» (1977), «Основи сільськогосподарського виробництва» (1977), «Основи сільського господарства» (1991), «Основи сільського господарства. Практикум» (1993), «Основи біології» (2004, 2009). Вказано на те, що подальшого дослідження потребує повна бібліографія робіт Б. М. Польського та його роль у становленні його учнів як науковців та педагогів.

Ключові слова: СумДПУ імені А. С. Макаренка, історія природничо-географічного факультету, Б. М. Польський, науково-педагогічна спадщина, підготовка вчителя біології та географії, географія ґрунтів, ґрунтознавство, основи сільського господарства.

Постановка проблеми. Важливу частину історіографії природничо-географічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка складає висвітлення науково-педагогічної спадщини професорсько-викладацького складу.

Значний особистий внесок у розбудову природничо-географічного факультету у 1960-х–1990-х роках зробив талановитий викладач і вчений Борис Миколайович Польський. Його ім'я як автора підручників, навчальних і методичних посібників, навчальних програм з сільського господарства, географії ґрунтів та рослин, ґрунтознавства, методики навчання шкільної біології та географії відоме широкому загалу педагогів України. Проте, особистість Б. М. Польського як науковця і педагога є маловідомою широкому загалу. Потребує спеціального та комплексного аналізу і його теоретична та практична спадщина.

Аналіз актуальних досліджень. Ім'я Б. М. Польського як декана природничого факультету у 1960-1967 рр. побіжно згадується в «Історії становлення і розвитку Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка» (1999) [5]. Короткий опис життя та науково-педагогічної діяльності Б. М. Польського викладено на декількох сторінках «Історії кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування (2010) [4] та науково-педагогічного посібника «Освіта Сумщини в іменах» (2012) [3]. Деякі аспекти його

життєвого і наукового та педагогічного шляху висвітлені у декількох статтях збірника матеріалів студентської наукової конференції на природничо-географічному факультеті Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Читання до 90-річчя з Дня народження Ніни Іванівни Дегтярьової і Бориса Миколайовича Польського та 95-ї річниці з Дня народження Михайла Івановича Стеблянка» (2018) [2, 6].

Мета статті полягає в узагальнюючому аналізі науково-педагогічного доробку Б. М. Польського в контексті історії природничо-географічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Становлення Бориса Миколайовича Польського як науковця відбувалося на найкращому ґрунті, в царині істинної науки – Московському університеті ім. М. В. Ломоносова, де він навчався з 1949 по 1952 р. на біолого-ґрунтознавчому факультеті. Викладачами Бориса Миколайовича були видатні вчені: академіки О. І. Опарін та А. М. Белозерський, професори Г. П. Горшков, М. С. Авдонін, Н. П. Ремезов, Н. А. Качинський.

По закінченню університету за відмінні успіхи у навчанні і виявлені під час навчання неабиякі здібності до науково-дослідницької роботи він був запрошений до аспірантури на кафедру географії ґрунтів, якою керував професор Віленський Дмитро Гермогенович (1892–1960) – доктор геолого-мінералогічних наук, з ім'ям якого нерозривно пов'язаний розвиток ґрунтознавчої наукової думки ХХ ст. (він є розробником теорії походження солонців, теоретичних основ класифікації ґрунтів, дослідження проблем агрегації ґрунтів, географії ґрунтів, історії науки ґрунтознавства тощо).

Кафедра на той час розгорнула науково-дослідну роботу з методики великомасштабного картування ґрунтів, вивчення генезису і географії південних чорноземів, лісових буроземів, червоноземів Криму та Кавказу, солонцевих і солончакових комплексів Заволжя та Азербайджану, підзолистих і сірих лісових ґрунтів центральних областей Росії. Зі спогадів Бориса Миколайовича: «Спочатку за територію дослідження мені визначили Крим. Але, через смерть Сталіна і призначення на посаду генсека компартії М. Хрущова, плани змінилися, і я почав досліджувати ґрунти Мещерської низовини, яка знаходиться у центрі Східно-Європейської рівнини. Працював начальником загону комплексної Оксько-Мещерської експедиції. Результатом у 1955 р. став успішний захист кандидатської дисертації на тему «Почвы поймы реки Оки в пределах Мещерской низменности» за спеціальністю біологія, оскільки на той час ґрунтознавство вважалося біологічною наукою» [6].

Виконуючи дисертаційне дослідження Борис Миколайович багато фотографував ландшафти, рослинність, ґрунти. Його фотографії заплавних ґрунтів сьогодні зберігаються у фондах Музею землезнавства Московського державного університету імені М. В. Ломоносова. У створенні цього музею Б. М. Польський брав активну участь і, навіть, був автором експозиції «Заплавні ґрунти». Також фотографії ґрунтів Бориса Миколайовича є у Великій радянській енциклопедії, у статті, що присвячена Тульській області, а також включені в якості ілюстрацій у підручники з ґрунтознавства, що були видані за часів Радянського Союзу. Згодом, Б. М. Польський розробив і вів факультативний спецкурс «Природознавче фотографування». І навіть створив оригінальну методику фотографування природних об'єктів без використання фотоапарату, яку опублікував у статті журналу «Биология в школе» (№5, 1965) під назвою «Фотографирование без фотоаппарата» [3].

У 1955 р. Борис Миколайович Польський як кандидат біологічних наук розпочав свою трудову діяльність разом з дружиною Ольгою Яківною, з якою познайомився ще у школі робочої молоді, а одружився на другому курсі університету, у Московському заочному педагогічному інституті на кафедрі географії, де викладав курс географії ґрунтів. Але за сімейними обставинами у 1958 р. молоде подружжя Польських вирішує покинути Москву і подальше сімейне та професійне життя будувати в Україні. Заплановане здійснилося завдяки оголошенню в «Педагогічній газеті» про вакансії для спеціалістів з основ сільського господарства та психології у Сумському педінституті, і Б. М. Польський став спочатку старшим викладачем, а згодом доцентом кафедри ботаніки (з 2009 р. –

загальної біології та екології) природничого (з 1979 р. – природничо-географічного) факультету Сумського педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка (з 1999 р. – Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка), де й пропрацював до самого виходу на заслужений відпочинок у 2003 році [2, 4].

З початку роботи в Сумському педінституті Борис Миколайович продовжив свою наукову роботу. Він вивчав ґрунтовий покрив Сумської області та особливості ведення на її території сільськогосподарського виробництва. Запропонував оригінальну схему агроґрунтового районування області («Деякі підсумки агроґрунтового районування Сумської області» // Зб. «Тези доповідей наукової сесії Сумського педінституту», 1960; «До питання про дози азотних добрив на заплавах луках» // Зб. «Доповіді та повідомлення Сумського педінституту», 1965) [3, 6]. Опублікував кілька брошур і розділів у зведених монографіях про природу Сумської області, присвячених характеристиці її ґрунтів. На їх основі була створена й опублікована в Атласі Сумської області (1995) карта ґрунтів і карта еродованості ґрунтів Сумської області [1].

Працюючи на природничому факультеті Сумського педінституту паралельно з науковою та викладацькою роботою Б. М. Польський здійснював велику науково-методичну роботу, приділяючи особливу увагу вдосконаленню змісту та методів сільськогосподарської підготовки майбутнього вчителя біології, розвитку його активної пізнавальної діяльності, інтересу до предмету вивчення. В результаті багаторічної праці ним була написана дисертаційна робота на здобуття ступеня доктора педагогічних наук на тему «Науково-методичні основи сільськогосподарської підготовки вчителя біології середньої школи», і яку він успішно захистив у 1979 р. у Науково-дослідному Інституті змісту та методів навчання Академії педагогічних наук СРСР. Але вища атестаційна комісія захист затвердити відмовилася. Дисертація була направлена на повторний захист у Вчену раду Ленінградського педінституту ім. А. І. Герцена, де також пройшла успішний захист. Однак, порушуючи існуючі на той час норми, згідно до яких присвоєння вчених ступенів перегляду не підлягає, ВАК знову відмовила в присвоєнні Б. М. Польському вченого ступеня доктора педагогічних наук. За словами Бориса Миколайовича причиною цього стала його відмова в різкій формі вступати до лав КПРС. Такими були реалії того часу [4]. У 70-ті роки Б. М. Польський був членом науково-методичної ради з біології Міністерства освіти СРСР. Борис Миколайович є співавтором багатьох навчальних програм, за якими працювали педагогічні інститути колишнього Радянського Союзу та УРСР, зокрема, з основ сільськогосподарського виробництва (1972 та 1978) [7, 18], з рослинництва (1978), з основ сільського господарства, загального землеробства з основами ґрунтознавства та агрохімії (1979).

Для українських вишів Б. М. Польським розроблена система природоохоронної підготовки студентів педагогічних інститутів, схвалена Міністерством освіти УРСР. Методичні рекомендації «Система природоохоронної підготовки студентів педагогічних інститутів», опубліковані в Києві у 1982 р., містили цінні й ґрунтовні матеріали стосовно лекційних і практичних курсів для студентів не лише біологічних спеціальностей, орієнтували на важливість вивчення проблем охорони природи на всіх факультетах педінститутів, на включення природоохоронних тем у шкільні навчальні плани, висвітлювали шляхи та методи оптимізації природоохоронної підготовки майбутніх вчителів [4].

Він є автором та співавтором понад 150 різних публікацій науково-методичного спрямування, які й до цього часу не втратили своєї практичної цінності й актуальності. Ними керуються на біологічних, географічних, природничих, природничо-географічних факультетах педагогічних університетів при викладанні таких навчальних курсів, як географія ґрунтів з основами ґрунтознавства, географія рослин, основи сільського господарства [1, 9, 11-14]. Їх використовують учителі у навчальній, позанавчальній, науково-дослідницькій роботі шкільних курсів біології та географії [1, 8, 10, 16, 17]. Охарактеризуємо за хронологією зміст тих, що й до сьогодні не втратили актуальності для вищої і середньої біологічної і географічної освіти.

Одним з перших є посібник для учителів середніх шкіл «Методика почвенных исследований в средней школе» (1960) [8]. У посібнику описано задачі, етапи (періоди), тематику та методику постановки лабораторно-практичних робіт при вивченні ґрунтів у школі. Детально розкриті: передпольовий (підготовчий) період (як підібрати відповідну літературу і як ознайомлюватися з нею, як проводити бесіду з місцевим агрономом та учнями, як готувати обладнання), польовий період (методи вивчення ґрунтового покриву, як проводити рекогносцировку місцевості, як обирати місце ґрунтового розрізу, як копати яму, як описувати ґрунт, як відбирати зразки ґрунту), польове визначення деяких агропромислових показників (якості обробки ґрунту, температури ґрунту, дефіциту поживних речовин у ґрунті за зовнішнім виглядом рослин), камерального періоду обробки зібраного матеріалу (розбирання зразків, креслення ґрунтового профілю та схематичної ґрунтової карти; методику лабораторних робіт з визначення вологості ґрунту, умісту у ґрунті гумусу, зольності торфу, механічного складу ґрунту, водопроникності ґрунту, водопроникності, водоутримуючої здатності та водовіддачі різних ґрунтів, кислотності ґрунту, умісту у ґрунті водорозчинних речовин та найпростіший їх якісний аналіз; як узагальнювати отримані дані та створювати ґрунтовий нарис). У додатках наведено приклад ґрунтового нарису та польового журналу.

Один з перших навчально-методичних посібників для вищої школи має назву «Практические и межсессионные задания по географии почв с основами почвоведения» (1972) і призначений для студентів-заочників географічних факультетів педагогічних інститутів [9]. Цей посібник був створений на допомогу студентам-заочникам географічних факультетів педагогічних інститутів у виконанні практичних робіт з навчального курсу «Географія ґрунтів» в сесійний та міжсесійний періоди. На основі міжсесійного польового практикуму студент повинен був підготувати контрольну роботу за наведеним у посібнику планом. З метою активізації самостійної роботи студентів у посібнику поданий розгорнутий план вивчення курсу, а, також, завдання та перелік основних питань для самоперевірки при підготовці до екзамену. З посібника студент-заочник міг довідатися про організацію вивчення курсу «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» (місце курсу у навчальному плані, графік роботи студента, літературу, план роботи по вивченню програмного матеріалу), теми практичних занять і назви лабораторних робіт та методику їх виконання. У сесійний період студент-заочник повинен був опрацювати 5 тем (ґрунтовий перегній, поглинальна здатність ґрунту, кислотність ґрунту, структура ґрунту, основні типи ґрунтів та їх поширення у природі) і виконати 12 лабораторних робіт (визначення умісту гумусу у ґрунті методом прожарювання, визначення у гумусі ґрунту різних груп органічних речовин; демонстрація коагуляції ґрунтових колоїдів, наявності у ґрунтових колоїдах заряду та у ґрунті поглинутих катіонів (фізико-хімічної – обмінної поглинальної властивості); визначення рН водної витяжки (активної кислотності ґрунту) та рН сольової витяжки (потенційної кислотності ґрунту); визначення структурного складу ґрунту, водо міцності ґрунтової структури у спокійній воді за методом М. М. Нікольського; ознайомлення з морфологією та поширенням підзолистих, болотних, підзолисто-глеєвих (напівболотних), сірих лісових ґрунтів.

Посібник для учнів «Рассказы о почве» (1977) містить доступну і цікаву інформацію про походження та властивості ґрунту, типи ґрунтів та способи їх обробки, про структуру ґрунту, про ґрунт як середовище існування, про життєдіяльність ґрунту, про значення ґрунту для рослин, про зародження ґрунтознавства, про внесок російських та радянських учених у розвиток цієї науки, про особливості професійної діяльності ґрунтознавців [10].

Б. М. Польський є співавтором двох підручників (1977 та 1991) та практикуму (1-е видання – 1983 р., 2-ге видання – 1992 р.), які й досі входять до переліку основної літератури, рекомендованої для вивчення основ сільського господарства у педагогічних закладах вищої освіти. Перший «Основи сільськогосподарського виробництва» у свій час був рекомендований Міністерством освіти УРСР для студентів природничих факультетів педагогічних інститутів [12], другий «Основи сільського господарства» був рекомендований Міністерством народної освіти УРСР для студентів природничо-географічних факультетів

педагогічних інститутів [13]. У підручниках викладений матеріал з ґрунтознавства, загального землеробства, меліорації, агрохімії, рослинництва, овочівництва, садівництва, тваринництва. Більшість прикладів узяті з практики сільськогосподарського виробництва та висвітлюють досягнення сільського господарства УРСР. Дані підручники можуть використовувати у своїй роботі й учителі біології середніх загальноосвітніх шкіл.

У навчальному посібнику «Основи сільського господарства. Практикум» (1993) описані методики визначення властивостей ґрунтів, якості насіння, кормів та інших показників, важливих для сільськогосподарського виробництва [14]. Наведені спрощені демонстраційні методи проведення лабораторних робіт, які можна застосовувати й в умовах середньої школи. У другому виданні ботанічну характеристику видів рослин подано за системою А. Л. Тахтаджана, охарактеризовано сільськогосподарські сорти рослин і породи тварин.

Останньою опублікованою роботою Б. М. Польського у співавторстві з В. М. Торяник, його колишньою студенткою та колегою, кандидатом біологічних наук, доцентом кафедри загальної біології та екології природничо-географічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, став навчальний посібник для середньої школи у 2-х книгах «Основи біології [16, 17]. Перша книга називається «Сутність життя та властивості живого» (2003), друга – «Різноманітність життя на доорганізмених рівнях» (2009).

В основу побудови посібника покладений принцип вивчення живого за рівнями його організації, а не, так би мовити, «пооб'єктно» [15]. На думку авторів, внаслідок традиційного послідовного вивчення різних живих об'єктів (рослин, тварин, людини тощо) учні набувають певної суми базових знань, що, однак, частіше засвоюються ними як окремі, достатньо ізольовані один від одного блоки інформації про окремі об'єкти живого. Тому, володіючи сумою фактичних знань, учні часто мають труднощі з оцінкою специфіки живого як унікального явища природи, з виділенням загальних рис різноманітних біологічних об'єктів, з правильністю трактування сутності біологічних понять, тобто в учнів недостатньо розвивається біологічне мислення. Розвинуте біологічне мислення, на думку авторів, повинно включати такі основні компоненти: а) уміння у кожному окремому факті прояву живої природи вбачати прояв загально біологічних закономірностей як підтвердження її цілісності; б) розуміння специфіки будь-якого живого організму як відкритої системи; в) розуміння суперечливості та взаємозв'язку процесів, що відбуваються у живій природі на різних рівнях її організації; г) уміння аналізувати особливості живих організмів з урахуванням їхньої єдності між собою та з оточуючим абіотичним середовищем; д) здатність бачити в уявній статистиці явища результат тривалого еволюційного розвитку.

Аналіз даної ситуації і підштовхнув Б. М. Польського та В. М. Торяник до створення навчального посібника, в якому вивчення біології здійснюється за рівнями організації живого, починаючи з найбільш загальних питань, насамперед, з характеристики властивостей живого. Значний об'єм матеріалу (що відповідає програмам для класів з поглибленим вивченням біології) розподілено по 4-х книгах. Наразі опубліковані перші дві. Основні розділи 1-ї книги: Вступ. Біологія як наука. Енергія та життя. Метаболізм. Живлення. Дихання. Виділення. Ріст та розвиток. Розмноження. Подразливість та рух. Що ж таке «життя»? Основні розділи 2-ї книги: Різноманітність світу живого (замість передмови). Різноманітність життя на молекулярному рівні. Клітини живих організмів. Тканини живих організмів. Організація життя на рівні органів, різноманітність їхньої будови та функцій.

Така структура посібника, на погляд авторів, створює можливість педагогу використовувати його для роботи з учнями різних класів. Учні можуть користуватися посібником не лише при підготовці до уроків, але й готуючись до олімпіад, інших інтелектуальних конкурсів з біології, а, також, до вступу до закладу вищої освіти. Щоб учням було легше розібратися у принципах організації живого, усвідомити глибинний сенс його єдності у різноманітних проявах, у тексті посібника використовуються постійні посилання на

попередньо вивчений матеріал та міжпредметні зв'язки. Для підсилення розвивального компоненту навчання та полегшення учням самостійної роботи матеріал посібника викладений діалогічно, з елементами бесіди трьох учасників: учителя, учня, авторів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Науково-педагогічна спадщина Бориса Миколайовича Польського – результат багаторічної праці різнобічно талановитої людини, захопленої своєю професійною діяльністю, вченого-практика, дослідника природи з великим багажем умінь та навичок лабораторних і польових досліджень, камеральної обробки даних та оформлення отриманих результатів, адже за його плечима був величезний досвід, набутий в численних експедиціях за участі видатних вчених-природодослідників тих часів. Чимало учнів і колег вдячні Б. М. Польському за науку, творчу і доброзичливу ауру. Для багатьох з них він став прикладом наслідування багато у чому, багато кому проклав шлях до науки. *Подальшого дослідження потребує повна бібліографія робіт Б. М. Польського та його роль у становленні його учнів як науковців та педагогів.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас Сумської області (1995). (с. 17). К.: «Картографія».
2. Величко, Н., Крюковська, Д. (2018). Польський Борис Миколайович (до 90-річчя з дня народження). «Читання до 90-ї річниці з Дня народження Ніни Іванівни Дегтярьової і Бориса Миколайовича Польського та 95-ї річниці з Дня народження Михайла Івановича Стеблянка», 26 квітня 2018 р., Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, (сс. 9–14). Суми: СумДПУ.
3. Голубченко, В. Ю. (2012). Освіта Сумщини в іменах: науково-педагогічний довідник, (сс. 291–294). Суми: Університетська книга.
4. Закорко, Н. Г. (2010). Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування, (с.14–18). Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ.
5. Корж, Л. В. (1999). Історія становлення і розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, (с. 15–44) Суми: Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка.
6. Мельник, С. (2018). Борис Миколайович Польський – науковець і освітянин. «Читання до 90-ї річниці з Дня народження Ніни Іванівни Дегтярьової і Бориса Миколайовича Польського та 95-ї річниці з Дня народження Михайла Івановича Стеблянка», 26 квітня 2018 р., Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, (сс. 14–18). Суми: СумДПУ.
7. Новиков, А. А., Ланге, К. П., Меркулов, Н. П., Польський, Б. Н. (1978). Програма пединститутів «Основы сельского хозяйства (для специальности 2106 «Биология с дополнительной специальностью «химия». М.: Просвещение.
8. Польский, Б. Н. (1960). Методика почвенных исследований в школе. Пособие для учителей средних школ. Москва: Учпедгиз.
9. Польский, Б. Н. (1972). Практические и межсессионные задания по географии почв с основами почвоведения. М.: Просвещение.
10. Польский, Б. Н. (1977). Рассказы о почве. Москва: Просвещение.
11. Польский, Б. Н., Литвиненко, И. Н. (1960). Контрольные задания по географии растений. Методика полевого исследования растительности. Москва: Учпедгиз.
12. Польський, Б. М., Стеблянка, М. І. Чмир, Р. Д., Яворський, В. С. (1977). Основи сільськогосподарського виробництва. К.: Вища шк.
13. Польський, Б. М., Стеблянка, М. І. Чмир, Р. Д., Яворський, В. С. (1991). Основи сільського господарства. Москва: Вища шк.
14. Польський, Б. М., Стеблянка, М. І. Чмир, Р. Д., Яворський, В. С. (1992). Основи сільського господарства. Практикум. К.: Вища шк.
15. Польський, Б. М., Торяник, В. М. (2003). Багаторівнева організація живого як принцип побудови посібника з біології. Суми: Педагогічна Сумщина, 4, 15–17.

16. Польський, Б. М., Торяник, В. М. (2004). Основи біології: Сутність життя та властивості живого: навчальний посібник. Кн. 1. Суми: Університетська книга.
17. Польський, Б. М., Торяник, В. М. (2009). Основи біології: Різноманітність життя на доорганізмених рівнях: навчальний посібник. Книга 2. Суми: Університетська книга.
18. Програми педагогічних інститутів «Основи сільського виробництва» (для спеціальності 2106 «Біологія з додатковою спеціальністю «хімія»). (1972). К.: Вища шк.

Торяник В. Н., Москаленко Н. П., Вакал А. П. Научно-педагогическое наследие Бориса Николаевича Польского.

В статті проаналізовано научно-педагогическое наследие Бориса Николаевича Польского (1928-2020 гг.) – кандидата биологических наук, доцента кафедры ботаники естественно-географического факультета Сумского государственного педагогического института им. А. С. Макаренко, посвященного вопросам теории, методологии и практики преподавания в высших учебных заведениях педагогического профиля географии почв, почвоведения, основ сельского хозяйства, охраны природы, в средней школе – биологии и географии. Констатировано, что Б. Н. Польский является автором более 150 научно-методических работ (образовательных программ, учебников, практикумов, книг, методических рекомендаций, статей в научных сборниках и периодических изданиях, географических карт, научных фотографий), которые и сейчас не утратили своей актуальности в организации биологического и географического высшего и среднего образования в Украине. Детальному рассмотрению подлежали следующие работы ученого-педагога: «Методика почвенных исследований в средней школе» (1960), «Практические и межсессионные задания по географии почв с основами почвоведения» (1972), «Рассказы о почве» (1977), «Основи сільськогосподарського виробництва» (1977), «Основи сільського господарства» (1991), «Основи сільського господарства. Практикум» (1993), «Основи біології» (2004, 2009). Указано на то, что дальнейшего исследования требует полная библиография работ Б. Н. Польского и его роль в становлении его учеников как ученых и педагогов.

Ключевые слова: СумГПУ имени А. С. Макаренко, история естественно-географического факультета, Б. Н. Польский, научно-педагогическое наследие, подготовка учителя биологии и географии, география почв, почвоведение, основы сельского хозяйства.

Torinyk V. N., Moskalenko N. P., Vakal A. P. Scientific and pedagogical heritage of Borys Mykolaiovych Polyskyi.

The aim of the article was to analyse the scientific and pedagogical heritage of Borys Mykolaiovych Polyskyi (1928-2020) – a Candidate of Biological Sciences, an Associate Professor of the Department of Botany at the Faculty of Natural Geography at the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, which focuses on theory, methodology and practices of lectureship in soil geography, soil science, basics of agriculture and nature conversation at higher education institutions of pedagogical orientation as well as biology and geography lectureship at secondary education institutions. It is stated that B. M. Polyskyi is the author of more than 150 scientific and methodical works (including education programmes, textbooks, workshops, books, methodical advice, articles for scientific collections and periodicals, geographical maps, science photography), which, even at present, remain actual in terms of organisation of higher and secondary education in biology and geography in Ukraine. The following studies of the scientist and the educator were subject to a deeper examination: “The Methodology of Soil Research in Secondary Schools” (1960), “Practical and Intersessional Assignments in Soil Geography and Basics of Soil Science” (1972), “Accounts of The Soil” (1977), “The Basics of Agriculture” (1991), “The Basics of Agriculture. Workshop” (1993), “The Basics of Biology” (2004, 2009). It was denoted that the complete bibliography of B. M. Polyskyi’s works as well as his role on his students’ way to becoming scientists and educators required further study.

Key words: SumSPU named after A. S. Makarenko, history of the Faculty of Natural Geography, scientific and pedagogical heritage, B. M. Polyskyi, biology and geography teacher training, soil geography, soil science, basics of agriculture.